

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ

**Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації
керівних кадрів Міністерства доходів і зборів України**

***М.Є. Чулаєвська,
К.К. Баранцева***

**Інноваційна діяльність в Україні
як фактор забезпечення економічного
розвитку та стабільності**

Навчальний посібник

КИЇВ – 2016

Лист погодження

Рукопис модуля, складений Центром перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів Міністерства доходів і зборів України відповідно до Наказу Міністерства доходів і зборів України від 04.02.2014 №113 «Про затвердження Положення про систему підвищення рівня професійної компетентності посадових осіб органів доходів і зборів», Положення про дистанційне навчання затверджене наказом Міністерства освіти та науки України від 25.04.2013 №46, Положення про дистанційне навчання за технологією Moodle, затверджене наказом Центру ППККК Міндоходів України від 19.09.2014 №37-з та Порядку проведення очно-дистанційного навчання за професійними напрямками підвищення кваліфікації у Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів органів ДПС України, затверджене наказом від 23.01.2013 №05-з.

Автори:	Чулаєвська Марина Євгенівна – старший викладач кафедри державного управління та податкової політики в НАДУ при Президентові України, кандидат наук державного упарвління	_____	_____
		(підпис)	(дата)
	Баранцева Каріна Костянтинівна – доцент кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою НАДУ при Президентові України, кандидат філософських наук, доцент	_____	_____
		(підпис)	(дата)
Схвалено:	на засіданні кафедри державного управління та податкової політики, протокол № _____ від _____		
	Свешніков Сергій Миколайович – завідувач кафедри державного управління та податкової політики, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник	_____	_____
		(підпис)	(дата)
Погоджено:	Юрченко Володимир Володимирович – директор Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів органів державної податкової служби України, доцент, старший викладач кафедри податкового менеджменту, кандидат економічних наук, доцент	_____	_____
		(підпис)	(дата)

ПРОГРАМА МОДУЛЯ

Актуальність модуля визначається:

- посиленням уваги суспільства до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних розвитку глобальної світової економіки;
- сучасною європейською традицією переходу до інноваційної моделі розвитку;
- роллю держави у розробці та реалізації інноваційної політики.

Мета модуля – формування професійних компетенцій працівників органів ДПС України для виконання організаційних та управлінських функцій, вивчення зарубіжного досвіду щодо інноваційної політики держави для забезпечення реального економічного зростання, податкових методів стимулювання інноваційних процесів.

Завдання модуля:

- **систематизувати знання:**
 - щодо визначення поняття «інновація», «нововведення», «новація», «модернізація»;
 - зарубіжного досвіду щодо інструментів підтримки інноваційних процесів;
 - відносно правових, інституційних засад державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.
- **удосконалити вміння:**
 - визначати проблеми на шляху інноваційного розвитку країни, способи їх подолання, готувати відповідні пропозиції;
 - прогнозувати наслідки прийнятих управлінських рішень при здійсненні інноваційної політики держави;
 - використовувати податкові методи стимулювання інноваційних процесів.

Очікувані навчальні результати модуля:

- **знання:**

- понять «інновація», «нововведення» та «новація», «модернізація»;
- зарубіжного досвіду щодо інструментів підтримки інноваційних процесів;
- правових, інституційних засад державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.

- **вміння:**

- визначати проблеми на шляху інноваційного розвитку країни, способи їх подолання, готувати відповідні пропозиції;
- прогнозувати наслідки прийнятих управлінських рішень при здійсненні інноваційної політики держави;
- використовувати податкові методи стимулювання інноваційних процесів.

Навчальна стратегія модуля

Реалізація завдань для досягнення навчальних результатів модуля здійснюється шляхом:

- самостійного вивчення навчального матеріалу на основі розробленого для модуля комплексу навчально-методичних матеріалів (НММ);
- виконання практичного завдання, спрямованого на розвиток вмінь на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;
- участі у семінарських та практичних заняттях з метою розвитку креативного мислення для використання у професійній діяльності здобутих знань і вмінь;
- проведення вступної та вихідної самооцінки професійних компетенцій;
- підсумкового контрольного тестування до модуля.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН МОДУЛЯ

Тема. Інноваційна діяльність в Україні як фактор забезпечення економічного розвитку та стабільності

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МОДУЛЕМ

- Презентація Модуля.
- Вступна самооцінка професійних компетенцій.
- Вивчення теоретичного матеріалу Модуля.
- Складання тесту для самоконтролю.
- Виконання практичного завдання.
- Вихідна самооцінка професійних компетенцій.
- Підсумкове тестування до Модуля.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН та БАЛІВ до МОДУЛЯ

	<i>Теорія, год.</i>	<i>Практ., год.</i>	<i>Тест, год.</i>	<i>Всього, год.</i>
Модуль	7	1,5	0,5	9
Бали	-	5	5	10

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах Модуля оцінюються на основі:

- виконання практичного заняття;
- підсумкового тесту

Максимальна кількість балів за Модуль – 10.

Мінімальна необхідна кількість балів за Модуль – 6, але не менше 3 по кожному з контрольних заходів (виконання практичного завдання, тестування)

Примітка: Кожним слухачем виконується одне практичне завдання на вибір із запропонованих.

Вхідна самооцінка професійних компетенцій

№ зп	Компетенція	Рівень		
		Високий	Достатній	Недостатній
31	Поняття «інновація», «нововведення», «новація» та «модернізація».			
32	Зарубіжний досвід щодо інструментів підтримки інноваційних процесів.			
33	Правові, інституційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.			
34	Інноваційна політика ЄС			
B1	Визначати проблеми на шляху інноваційного розвитку країни, способи їх подолання, готувати відповідні пропозиції;			
B2	Прогнозувати наслідки прийнятих управлінських рішень при здійсненні інноваційної політики держави.			
B3	Використовувати податкові методи стимулювання інноваційних процесів.			
B4	Визначати основні напрямки та принципи співпраці України та ЄС у сфері інновацій і науки відповідно до Угоди про асоціацію			

Вихідна самооцінка професійних компетенцій

№ зп	Компетенція	Рівень		
		Високий	Достатній	Недостатній
31	Поняття «інновація», «нововведення», «новація» та «модернізація».			
32	Зарубіжний досвід щодо інструментів підтримки інноваційних процесів.			
33	Правові, інституційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні.			
34	Інноваційна політика ЄС			
B1	Визначати проблеми на шляху інноваційного розвитку країни, способи їх подолання, готувати відповідні пропозиції;			
B2	Прогнозувати наслідки прийнятих управлінських рішень при здійсненні інноваційної політики держави.			
B3	Використовувати податкові методи стимулювання інноваційних процесів.			
B4	Визначати основні напрямки та принципи співпраці України та ЄС у сфері інновацій і науки відповідно до Угоди про асоціацію			

ТЕОРЕТИЧНІ та ІНФОРМАЦІЙНІ МАТЕРІАЛИ до МОДУЛЯ

1. Закон України «Про інноваційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 12, ст.165
3. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 19-20, ст.166
4. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 40, ст.363
5. Закон України «Про інвестиційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 47, ст.646
6. Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 9, ст.56
7. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. №1629: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>
8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535 - Назва з екрана.
9. Угода про асоціацію Україна-ЄС: дороговказ реформ / Олександр Сушко, Ольга Зелінська, Роберт Хорольський та ін. – К.: Фонд Конрада Аденауера, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва. – 2012. – 53 с.: http://www.kas.de/wf/doc/kas_32048-1522-13-30.pdf?120912135109
10. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №275-VI (зі змінами та доповненнями).

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ до МОДУЛЯ

Тема. Інноваційна та модернізаційна діяльність в Україні як фактор забезпечення її економічного розвитку та державної стабільності.

1. Історія феномену та зміст концепту «інновація». Інновація, нововведення, новація. Управлінська складова інноваційного процесу
 2. Правові, інституційні та організаційні засади державного регулювання інноваційної та науково-технічної діяльності в Україні
 3. Інноваційна політика держави та її значення для України
 4. Інноваційна політика ЄС
 5. Співпраця України та ЄС у сфері інновацій і науки відповідно до Угоди про асоціацію
 6. Проблеми на шляху інноваційного розвитку їх причини та способи подолання
- Висновки і пропозиції

1. Історія феномену та зміст концепту «інновація».

Інновація, нововведення, новація. Управлінська складова інноваційного процесу.

Поняття «інновація» та «інноваційний розвиток» є достатньо новими, але своє коріння вони ведуть ще із сивої давнини – з часів розвитку Давньогрецьких міст-полісів. Саме в античні часи на Європейському континенті зародилося явище, яке сьогодні іменується «техногенною цивілізацією». Специфіка цієї цивілізації полягала в тому, що давньогрецька культура, на відміну від культури усього іншого стародавнього світу, орієнтованої на закритість, стабільність та традицію, поклала такі явища, як науковий розвиток, втілення нових ідей, запропонованих наукою, у життя, відкритість до змін, рух вперед, до нового, в основу свого розвитку. Після довгого періоду занепаду античної культури та епохи середньовіччя.

Одне з сучасних найрозповсюдженіших у науковій літературі, найстисліших та, одночасно, найзмістовніших визначень інновації, на наш погляд, є таке:

Інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні.

Отже, інновація – це не будь-що, чого досі не існувало, а тепер з'явилося. Це не лише результат наукових досліджень, так само, як і не лише продукт, який досі не отримували чи який досі не споживали. Це поєднання двох сторін людської діяльності – наукової та виробничої. Поняття «науково-технічна діяльність» тут пов'язане з усім процесом відтворення людиною свого середовища існування, рівно як і самої себе. Відповідно, й інновації бувають різних типів. У загальній теорії інновацій на основі їх предметного змісту прийнято розрізняти ***техніко-технологічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські та інновації комплексного характеру.***

Видатний німецький соціолог Й.Шумпетер у своїй науковій праці «Теорія економічного розвитку» (1911 р.) сформулював цілісну теорію інноваційного розвитку, центральним місцем якої було введення економічної категорії «інновація» як необхідної виробничої функції, зумовленої змінами факторів виробництва, ресурсів або їх комбінації. Й.Шумпетер виокремив такі складові інновації:

- запровадження нової продукції, товару, послуги, нових видів або невідомого для споживача;
- застосування нової технології виробництва, запровадження для певної галузі невідомого методу (способу) виробництва;

-
- використання нових матеріалів, видів сировини, а також її джерел;
 - відкриття та освоєння нового ринку споживання продукції;
 - підрив монополії конкурентів або монополізація ринку за рахунок виробництва власної, невідомої раніш продукції;
 - впровадження нової організації виробничого, управлінського процесу, організаційної структури або їх удосконалення.

Інноваційний шлях розвитку західного світу спричинив навіть виникнення в кінці ХХ ст. **інноватики** – міждисциплінарної науки про інноваційний процес, його чинники та складові, що зародилася у відповідь на потребу практики в ефективнішому розв'язанні завдань інтенсифікації й прискорення економічних і соціальних процесів.

Традиційно проблематику інновацій розробляли в рамках економічних концепцій науково-технічного прогресу. Останнім часом, внаслідок своєї багатоаспектності, вона вийшла за межі власне економічної науки й усе наполегливіше вимагає залучення потенціалу соціології, загальної теорії управління, психології.

Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Зрозуміло, що такий процес становить складну багаторівневу систему економічних відносин щодо «уречевлення» знань. З огляду на значну, часом визначальну роль, яку інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

Інновація, нововведення, інноваційна діяльність та інноваційна політика — це нові категорії, які з'явилися в економічному розвитку нашої країни на етапі формування ринкових відносин. Як слушно зауважила доктор економічних наук О.Лапко, «в той час, як на Заході теорії інноваційного розвитку вивчались, аналізувались і вдосконалювались, в Україні, як і в усіх країнах колишнього Радянського Союзу, теорії інновацій вважались антикласовими. У 80-ті роки в індустріально-розвинутих країнах світу теорію інтенсифікації замінила теорія інноваційних процесів, як підґрунтя нової моделі економічного зростання» [14, с. 25].

Поруч з поняттям «інновація», а іноді й замість нього, ми зустрічаємо також поняття «новація» та «нововведення». Чим розрізняються між собою ці поняття?

Новації, як правило, являють собою повсякденну соціальну практику відновлення. Для них характерне акцентування відмінності від попередньої традиції, причому не тільки в широкому культурному значенні, але й у методологічному. Новації належать звичайно до сфери повсякденності, виступаючи як ідея, перетворена на предмет.

На відміну від новацій, обсяг поняття **нововведення** ширше. Він містить елемент активної дії або руху, якщо мова йде про систему, що саморозвивається (такими є соціальні системи). Часто нововведення характеризують як перехід якої-небудь системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом. Нововведення, на відміну від новацій, уже мають комплексний характер, але не пов'язані з принциповими змінами методології та мислення. Наприклад, новий керівник може внести в діяльність організації новий стиль керівництва, по-новому здійснювати менеджмент, але при цьому принципово нового в суспільному плані, в плані зміни ставлення до себе як до громадянина, працівника, не сталося в головах працівників цієї організації, та й продукція, що виробляється нею, зовсім не обов'язково має стати принципово новою та знаходитись на вищому технологічному шаблі її вироблення. Деякі дослідники вирізняють у понятті нововведення початок нової традиції або нового циклу, перше застосування нового продукту або перше виявлення нового процесу.

Інновація, яка наближається за значенням до поняття нововведення, має **технологічний і управлінський аспекти**. Зокрема, інновація визначається як цілеспрямоване і кероване внесення змін у практику шляхом створення, розповсюдження і засвоєння новотворів. Відповідно, цей управлінський аспект передбачає обов'язкову залученість держави у розробку та реалізацію інноваційної політики, її активну роль у цьому процесі. Без державної підтримки новації чи нововведення, які могли б стати початком інноваційних проєктів, так і залишаються окремими явищами людської винахідливості та

«цікавинками нашого життя». Інновація не можлива без регуляторної, фінансової, правової та фіскальної підтримки держави.

Термін «інновація» широко використовується в літературі як самостійно, так і для визначення таких понять, як «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційне рішення» тощо.

«Піонерський» статус інновації у певній ринковій ніші створює для підприємства, яке її здійснює, тимчасову можливість виходу за рамки обмежень, які накладає функціонування в конкурентній економіці, отримуючи за рахунок цього додатковий зиск, виражений у формі матеріальних чи нематеріальних активів. Це дає підстави для досить важливого висновку щодо того, що *економічний ефект від інновації обумовлений саме обмеженістю сфери (чи часу) її поширення, яка створює тимчасову ринкову асиметрію*. Обмеження поширенню інновації в конкурентній економіці створюються як за рахунок об'єктивних перешкод (наявність у конкурентів достатніх фінансових ресурсів, технологічних можливостей, навичок тощо), так і через систему патентно-ліцензійного права.

Інноваційний процес у сучасному розумінні не обмежується першою появою на ринку нового продукту, послуги або доведенням до проектної потужності нової технології. По мірі розповсюдження інновація вдосконалюється, стає більш ефективною, набуває раніше не відомих споживчих властивостей. Це відкриває для неї нові сфери застосування, ринки, нових споживачів. Сукупний суспільний результат інновації є позитивним саме завдяки механізму дифузії інновацій. Інновація внаслідок свого комплексного розгортання утворює нову **технологічно-соціально-економічну підсистему суспільства**, яка складається з:

- галузей, які здійснюють інновацію;
- галузей, які поширюють нову технологію та поглиблюють її економічні переваги;
- галузей, що виникають у «шлейфі» розвитку нового технологічного стилю.

Критична важливість дифузії інновацій обумовлює тісний взаємозв'язок між науково-технічною, виробничою та інвестиційною діяльністю та свідчить про необхідність розгляду не лише інновації як окремого техніко-організаційного акту, а комплексу дій суб'єктів господарювання та складових національної інноваційної інфраструктури, який набуває вигляду інноваційного процесу. Отже, принципово важливий висновок полягає в тому, що **досягнення синергетичного (сукупного, такого, коли, фігурально висловлюючись, двічі по два уже не чотири, а шість, вісім і т. д.) ефекту інновації вимагає значно більшого обсягу контрактних взаємовідносин та сукупних інвестицій, ніж потрібно, щоб отримати локальний економічний ефект від звичайного капіталовкладення**.

Головним завданням інноваційної політики держави є забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного і виробничого потенціалів, розробка та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, поширення інновацій по усіх сферах національної економіки.

Об'єктом інноваційної політики виступають не лише і не стільки окремі наукові чи виробничі підприємства, але також налагодженість та стабільність їхнього взаємозв'язку, системність взаємодії в процесі створення інновацій. Досвід США, країн Західної Європи, так само як і СРСР, показав, що при інтенсивному освоєнні інновацій більшість учасників інноваційного циклу перебувають, здебільшого, у відносинах організаційної спорідненості. Наприклад, у рамках ТНК на Заході, у рамках одного відомства в колишньому СРСР. Отже, посилюється необхідність цілеспрямованого, системного управління цим процесом, узгодженої взаємодії науковців та спеціалістів різних галузей знань для пошуку і розробки необхідних технологічних процесів, визначення оптимальних режимів роботи, створення устаткування. Не випадково, що саме в процесі управління великими інноваційними проектами були створені і поширились програмно-цільові методи управління.

А тепер звернемось до іншого поняття – **«модернізація»**, та спробуємо розглянути схожість та відмінність його змісту від змісту поняття «інновація».

Поняття «модернізація» є близьким до поняття «інновація», але неспівпадінь в їх змісті так багато, що не є абсурдним словосполучення «інноваційна модернізація». Отже,

«модернізація» - це перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального. Переважною більшістю теоретиків модернізація розглядається як соціальний та цивілізаційний процес спрямованої трансформації суспільств, який розгортався протягом XVI-XX ст.

Модерними вважаються суспільства, розвиток яких у загальних рисах спирається на науку (перш за все природознавство), техніку, індустрію і демократію. Згідно із сучасними теоріями модернізації, розвинутою може вважатися та країна, яка має значний рівень індустріалізації, стабільний економічний розвиток, віру суспільства у силу раціонального наукового знання як основу прогресу, високий рівень та якість життя, розвинуті політичні структури, вагому частку середнього класу у структурі населення; суспільства, які не відповідають цим критеріям, належать або до «традиційних», або до «перехідних».

Модернізація тісно пов'язана з капіталізмом, по суті капіталізація і модернізація в західних суспільствах були одним і тим же процесом. Економічна модернізація передбачає інтенсифікацію процесу економічного відтворення, котра досягається завдяки зростанню спеціалізації та диференціації праці, енергетичного устаткування виробництва, перетворення науки на виробничу (економічну) силу та розвитку раціонального управління виробництвом.

Отже, багато в чому модернізація є близькою до інновації. З іншого боку, можливою є **демодернізація за наявності інновацій** (африканські країни, ісламські країни, Україна та Росія постперебудовчих часів та перших років незалежності, коли відбувалося повалення колоніальних чи авторитарних режимів, зорієнтованих на модерністські проекти, повернення до певних традиційних форм соціальної організації, господарювання, з одночасним залученням інновацій, що зародилися в надрах цих держав, але не мали реалізації, пригнічені існуючими до цього режимами), **авторитарна модернізація** (Китай, Японія, сталінський СРСР), **наздоганна модернізація**, (індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій»), можливе економічне зростання без розвитку) та **інноваційна модернізація**.

В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, інновації доводиться експортувати ззовні, що характерно для **наздоганяючих модернізацій**.

За авторитарного політичного режиму модернізація можлива і здійсненна. Історія сповнена прикладів більш-менш успішних **авторитарних економічних модернізацій**, коли індустріальне оновлення відбувалося за збереження політичної несвободи (сталінський Радянський Союз, гітлерівська Німеччина, Китай, Південна Корея, Японія, Сінгапур, Тайвань, Таїланд, Малайзія, Індонезія, ОАЕ, Чилі за Піночета, сучасна Білорусь). **Правильним є інше: в умовах авторитаризму неможлива інноваційна модернізація, можлива лише індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій», можливе економічне зростання без розвитку**. Навіть «найпросвіченіший авторитаризм» може бути ефективним протягом коротких періодів і лише в екстремальних ситуаціях (війна, повоєнна розруха). Але на тривалих часових відрізках він веде до соціальної стагнації, зупинки розвитку та демодернізації. Авторитарна модернізація успішна лише там, де є традиційне суспільство, де є невичерпний запас невибагливих людей, які живуть за його законами. Наприклад, сталінська індустріальна модернізація могла бути реалізована лише в аграрній країні, за умов властивого як СРСР, так і всьому Західному світу душевного підйому, пов'язаного з вірою в реалізацію всеохоплюючого проекту його реорганізації на засадах Розуму, Прогресу та Справедливості (зрозумілих, правда, в різних країнах по-різному) й лише за допомогою вкрай жорстких методів (аж до терору й Голодомору). Але в сучасній Україні від традиційного суспільства залишилося дуже мало, більшість українців — сучасні цивілізовані люди, які знають свої права, люблять комфорт, не вірять у великі ідеологічні проекти, які передбачають звиягу і самозречення сьогодні заради світлого завтра.

Різні типи модернізації у великій мірі різняться між собою також функціональною роллю держави у модернізаційному процесі. При авторитарній модернізації постановкою цілей і завдань розвитку займається владна корпорація та бюрократія, при інноваційній модернізації ці завдання повинні визначатися під час діалогу між державою та суспільством.

2. Правові, інституційні та організаційні засади державного регулювання інноваційної та науково-технічної діяльності в Україні

Сучасна нормативно-правова база (закони, укази Президента, підзаконні акти у формі постанов Уряду, наказів центральних органів виконавчої влади тощо) стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів.

Зокрема, національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України «Про інноваційну діяльність», Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закону України «Про інвестиційну діяльність», Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Вихідні правові передумови державної інноваційної політики закладено в Конституції України. Стаття 54 гарантує громадянам свободу наукової і технічної, а також інших видів творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав. У цій самій статті визначено, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Законодавче забезпечення інноваційної діяльності в Україні насамперед регулюється Законом України «Про інноваційну діяльність» (ВРУ від 04.07.02 №40/IV), де представлені термінологія та основні аспекти державного регулювання у сфері інноваційної діяльності, охарактеризовано правовий режим інноваційних проектів, продуктів, інноваційних підприємств та методологію їх державної реєстрації, а також особливості фінансової підтримки та міжнародного співробітництва у сфері інноваційної діяльності.

У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 13.12.1991 № 1977-XII) визначаються організаційні, правові та фінансові засади функціонування та розвитку науково-технологічної сфери.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (від 08.09.2011 № 3715-VI) створює правову базу для концентрації ресурсів держави на провідних напрямках науково-технологічного оновлення виробництва, забезпечення вітчизняного ринку конкурентною, наукомісткою продукцією та виходу з нею на світовий ринок.

У Законі України «Про спеціальний режим діяльності технологічних парків» (від 16.07.1999 № 991-XIV) визначено правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків.

Також в даній сфері суспільних відносин діють Цивільний Кодекс України (глава IV «Право інтелектуальної власності»), Закони України «Про інвестиційну діяльність» (від 18.09.1991 № 1560-XII), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (від 10.02.1995 № 51/95-ВР) тощо.

Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові та організаційно-економічні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів. **Він дає визначення інновацій — як новостворених або вдосконалених конкурентоздатних технологій, продукції або послуг, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного**

або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери.

А інноваційна діяльність — це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію наукових досліджень та розробок, яка зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інноваційну діяльність як форму інвестиційної, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу.

Інноваційна діяльність включає:

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізацію довготермінових науково-технічних програм з великими термінами окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та екологічного становища.

Державна інноваційна політика — це комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, спрямованих на створення належних умов для розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво. Державна інноваційна політика здійснюється за такими напрямками:

- сприяння зростанню інноваційної активності;
- орієнтація на пріоритетну підтримку інновацій, які складають основу сучасного технологічного процесу;
- узгодження державної інноваційної політики з ефективною конкуренцією в цій сфері;
- захист інтелектуальної власності та інтересів національного інноваційного підприємництва;
- сприяння регіональному, міжрегіональному і міжнародному співробітництву в інноваційній діяльності.

Головною метою державної інноваційної політики є створення належних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих і регіональних інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ щодо кредитування інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;
- державної реєстрації інноваційних проектів.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності — це законодавчо та науково обґрунтовані напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб

суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу країни.

Формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснюється центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук України на основі ґрунтовних *прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій світового науково-технологічного розвитку, моніторингу інноваційної діяльності в країні, інноваційного потенціалу та інноваційної культури суспільства.*

Держава забезпечує реалізацію стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності через *систему загальнодержавних (національних) програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.*

Реалізація середньострокових інноваційних пріоритетів загальнодержавного рівня здійснюється *через державні прогнози та програми економічного і соціального розвитку України, на конкурсних засадах через державне замовлення; на галузевому та регіональному рівнях — через інноваційні програми та проекти, інноваційні проекти технопарків.*

Стратегічними пріоритетними напрямками на 2011-2021 роки є:

- 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;
- 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

З метою забезпечення динамічного та ефективного управління процесами інноваційного розвитку, своєчасного внесення змін і доповнень проводиться систематичний *моніторинг реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку.* Подається узагальнена інформація про запроваджені заходи та досягнуті результати, яка містить такі показники:

— обсяг інноваційних капіталовкладень відносно річного рівня амортизаційних відрахувань;

— розмір доходу від інноваційних капіталовкладень за рік відносно обсягу інноваційних капіталовкладень;

— розмір сукупного фінансування розвитку науки і техніки відносно річного ВВП;

— обсяг продажу новоствореної продукції за рік відносно річного обсягу продажу;

— кількість винаходів на 1 млн. населення;

— кількість впроваджених винаходів за рік відносно їх загальної кількості.

Для реалізації інноваційних проектів суб'єктам інноваційної діяльності надається *фінансова підтримка* шляхом:

— повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

— часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів та залучення до фінансування решти необхідних коштів виконавця проекту або інших суб'єктів;

— повної або часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам;

— надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

— майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є кошти державного бюджету України, місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інвестиції фізичних і юридичних осіб; інші джерела.

Інноваційним підприємством вважається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70% обсягу його продукції складає інноваційна продукція (продукти).

Інноваційною визнається продукція, яка є результатом виконання інноваційного проекту або виробляється вперше, є конкурентноздатною і має вищі техніко-економічні показники.

Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді *інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку* тощо.

Зараз в Україні визначилися декілька організаційних форм реалізації інноваційної діяльності:

— *університетські науково-дослідні центри*, де відбувається ефективне об'єднання фінансових ресурсів, кваліфікованих наукових кадрів, матеріально-технічної бази;

— *технопарки* — акціонерні товариства, які займаються патентуванням, рекламою, маркетингом, консалтингом, лізингом, орендою в сфері науково-технічної діяльності;

— *технополіси* — якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку за рахунок можливостей регіону;

— *бізнес-інкубатори* — дрібні наукомісткі фірми, на яких створені сприятливі умови для створення сучасних наукових продуктів, навчання кадрів, стимулювання власного бізнесу;

— *венчурні підприємства* — малі підприємства, які забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом, спеціалізуються на розробці нових наукових ідей та їх втіленні у виробництво.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» **об'єктами інноваційної діяльності** виступають:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

Інноваційний продукт — результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки (нові конкурентноздатні товари чи послуги), що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність». Інноваційний продукт є результатом виконання інноваційного проекту і науково-дослідною і (або) дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі - інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впровадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;

б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;

в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентноздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

Інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції. Будь-який інноваційний проект передбачає участь таких безпосередніх економічних агентів: розробник (власник) змісту проекту; інвестори, що здійснюють фінансування розробки і реалізацію проекту; підприємство (підприємства), на покращення діяльності яких спрямований інноваційний продукт; споживачі продукції. В основі інноваційного процесу лежить створення, впровадження і поширення інновацій, необхідними властивостями яких є науково-технічна новизна, практичне їх застосування і комерційна реалізованість з метою задоволення нових суспільних потреб. Ефективність інноваційного процесу визначається лише після впровадження інновації, коли стає зрозуміло, в якій мірі вона задовольняє потреби ринку.

Організаційну, правову та економічну підтримку інноваційної діяльності на різних рівнях і різних формах забезпечує інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-яких форм власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, освітні, юридичні, тренінгові тощо).

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів. При цьому під інноваційним підприємством прийнято вважати інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо - підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70% його загального обсягу продукції і (або) послуг.

Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Державне регулювання інноваційної діяльності невіддільне від охорони права інтелектуальної власності, оскільки будь-яка інновація є реалізацією (впровадженням) об'єкта права інтелектуальної власності. При цьому, до них відносять: об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, географічні зазначення та фірмові найменування); нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності (сорт рослин, породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, раціоналізаторські пропозиції); об'єкти авторського права (комп'ютерні програми, компіляції даних, твори літератури та мистецтва) й суміжних прав (виконання творів, фонограми й відеограми, передачі організацій мовлення).

Суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може бути надана фінансова підтримка шляхом:

- а) повного безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;

б) часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повної чи часткової компенсації (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

д) майнового страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування».

Найважливішими джерелами недержавної системи фінансування інноваційних проектів є: власні кошти підприємств; кошти, що мобілізуються шляхом емісії цінних паперів; кредити комерційних банків; спеціалізовані і благодійні фонди; кошти інвестиційних компаній, зацікавлених у швидкому випуску нової продукції; венчурний капітал. Так, венчурні (ризикові) фірми не повертають вкладені у них інвестором кошти і не виплачують відсотки за них, однак інвестор отримує права інтелектуальної власності на всі запатентовані і не запатентовані ("ноу-хау") інновації та засновницький прибуток від ризикових підприємств у тому випадку, коли вони досягають успіху.

Економічна теорія та практика пропонують широкий спектр заходів державного впливу на інноваційну діяльність. Проблема полягає в тому, щоб з урахуванням ситуації в країні вибрати найприйнятніші з них. Ідеться передусім про розроблення та реалізацію механізмів стимулювання інноваційної діяльності на основі податкових методів, які широко використовуються у світі.

Механізми стимулювання на основі податкових методів можуть застосовуватися лише за умови дотримання певних критеріїв.

1. Адекватність регулювання — відповідність наявного стану економіки країни і неприпустимість простого перенесення досвіду інших країн.

2. Раціональне поєднання бюджетних та податкових методів регулювання.

Група бюджетних методів — державна фінансова підтримка конкретних інноваційних програм і проектів; секторів, технологій, які визнано пріоритетами, — шляхом надання субсидій, розміщення державних замовлень, проведення державних закупівель, надання кредитів.

Група податкових методів — пільговий режим оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; застосування прискореної амортизації.

3. Прогнозованість регулювання — врахування так званих вторинних наслідків.

4. Чіткість регулювання — і органи влади, і суб'єкти інноваційної діяльності повинні розуміти, з якою метою ту чи іншу пільгу запроваджено і який вид діяльності нею підтримується.

5. Послідовність регулювання — дотримання обраної державою політики впродовж певного періоду.

6. Ефективність регулювання — досягнення визначених цілей.

Податкове регулювання — це система заходів у сфері оподаткування, що охоплює всю різноманітність організаційно-правових форм економічних агентів.

За допомогою податкового механізму держава активно впливає на структуру суспільного відтворення, забезпечуючи сприятливі умови для прискореного накопичення капіталу в перспективних та пріоритетних галузях і сферах, до яких належить і сфера інноваційна.

Найпоширенішими **методами** податкового регулювання є:

- зміна обсягів податкових надходжень;

- заміна одних форм чи способів оподаткування на інші;
- диференціація ставок оподаткування;
- зміна пільг і знижок; їх переорієнтація за напрямками, об'єктами й платниками (повне або часткове звільнення від податків, відстрочення платежів чи звільнення від заборгованості та повернення сплачених сум).

Податкова політика має бути спрямована на стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання, зростання їх власних джерел фінансування інноваційних проектів всього інноваційного циклу — від створення до освоєння і успішного споживання інноваційного продукту.

Інноваційна модель розвитку економіки може бути реалізована завдяки відповідній економічній політиці, найважливішою ланкою якої є бюджетна й податкова системи. *При цьому слід враховувати світовий досвід у напрямі використання потенціалу податкових пільг.*

Досвід високорозвинених країн засвідчує складність і суперечливість використання податкових важелів для активізації інвестиційно-інноваційних процесів.

Досвід країн з високим рівнем розвитку технологій пропонує використання таких видів податкових пільг, які стимулюють інноваційну діяльність:

- надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту (відстрочення податкових платежів у частині затрат з прибутку на інноваційну діяльність), який доцільно використовувати для технологічної модернізації виробництва з метою зміцнення його конкурентоспроможності;
- надання цільових інвестиційних та інноваційних податкових пільг для виконання особливо важливих замовлень, програм або проектів із створення, впровадження та використання результатів науково-дослідних розробок у реконструкції виробництва;
- податкових знижок у вигляді звільнення від оподаткування частини прибутку, що реінвестується у технологічне переозброєння виробництва чи в науково-дослідну роботу як доповнення до амортизаційних відрахувань;
- цільових інвестиційних та інноваційних податкових пільг у межах санації технологічного переозброєння виробництв, що перебувають на стадії банкрутства;
- зменшення податків під приріст інноваційних витрат;
- «податкових канікул» впродовж кількох років на прибуток від реалізації інноваційних проектів;
- пільгового оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, отриманих від акцій інноваційних організацій;
- використання податкових зон («гаваней») з особливим пільговим режимом оподаткування в межах технопарків, технополісів, науково-промислових зон;
- створення спеціальних інвестиційних, інноваційних, наукових фондів, що формуються з відрахувань від фонду заробітної плати і прибутку компаній, звільнених від податку на прибуток;
- індексації наявних інвестиційних та інноваційних податкових пільг для збереження їх діяльності в умовах інфляції;
- надання пільг залежно від пріоритетності проектів, що виконуються;
- пільгового оподаткування прибутку, одержаного в результаті використання патентів, ліцензій, «ноу-хау» та інших нематеріальних активів, що належать до інтелектуальної власності;
- зменшення оподатковуваного прибутку на суму вартості приладів та обладнання, що передаються вищим навчальним закладам, НДІ та іншим організаціям;
- вирахування з оподатковуваного прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;
- зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням за умови використання цих коштів на інновації;

-
- звільнення (на 2—3 роки від часу створення) від податку на прибуток підприємств, які належать до найновіших галузей промисловості;
 - територіальні знижки (надбавки) до встановлених податкових пільг для регулювання регіональних особливостей інноваційного розвитку територіальних комплексів;
 - податкових пільг для приватних підприємств, які сприяють реалізації державних науково-технічних, інноваційних та інвестиційних програм.

Загальна мета стимулювання реалізації інвестиційно-інноваційних проектів полягає у зменшенні податкового зобов'язання платника податку шляхом як прямого його зниження, так і використання непрямого механізму, що передбачає застосування відстрочення або розстрочення податкового платежу, що, власне, є прихованою формою кредиту.

3. Інноваційна політика держави та її значення для України

У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість **інструментів**, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити декілька груп:

Пряма фінансова підтримка інноваційних процесів:

- безпосереднє фінансування утворення нових галузей, наукоємних виробництв тощо за рахунок коштів державного бюджету, зокрема на державних підприємствах;
- ініціювання створення та фінансування науково-дослідницьких програм, наукових центрів шляхом конкурсного відбору;
- надання безпроцентних чи пільгових позик та грантів;
- державне замовлення на інноваційні продукти;
- дотації за рахунок державного бюджету для визначених галузей, виробництв чи технологій;
- компенсація банківського процента цілком чи його частини, в разі спрямування позики на фінансування інвестицій у технологічні інноваційні зміни;
- державні виплати провідним науковим центрам та науковцям;
- компенсація науково-дослідним установам витрат, пов'язаних з налагодженням інформаційного забезпечення (підключення до всесвітньої мережі “Інтернет”, організація передплати зарубіжних видань для бібліотек тощо).

Фіскальні пільги для інноваторів:

- зниження ставок податку на прибуток підприємств;
- податковий кредит інноваційним підприємствам;
- зменшення суми прибутку до оподаткування шляхом виключення з нього вартості досліджень чи освоєння нової технології;
- звільнення від деяких відрахувань до бюджету;
- звільнення від сплати податку на прибуток, який отримано власниками майнових прав інноваційних та венчурних фірм;
- відстрочка сплати імпортного мита чи звільнення від його сплати в разі ввезення товарів для реалізації інноваційного проекту;
- пільгова амортизація для фірм, визначених як інноваційні.

Інші правові, інфраструктурні, економічні та політичні інструменти підтримки інновацій:

- удосконалення законодавства про авторське право, патентних відносин;
- введення системи сертифікації та стандартів, що заохочує споживання інноваційних товарів, товарів харчування високої якості, нових медичних, будівельних, телекомунікаційних, рекреаційних, туристичних, транспортних послуг тощо;

- розвиток та підтримка системи освіти в країні: закладів загальної освіти, університетів, спеціальної фахової підготовки, системи безперервного навчання і перекваліфікації робочої сили, курсів профільного тренінгу та менеджменту;
- тимчасовий дозвіл на монополію виробника інноваційних товарів та впровадника інноваційних технологій, або, навпаки, обмеження монопольного становища, що зменшує витрати становлення нових виробників товарів чи послуг;
- створення державної інформаційної інфраструктури, розширення доступу до інформаційних мереж та банків даних, бібліотек;
- надання державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій;
- здійснення державного лобіювання інтересів виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів.

Наведімо поширені в деяких країнах засоби стимулювання інноваційних процесів:

США

Вид пільги	Розміри
1. Вилучення витрат на інноваційну діяльність, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми доходу, який оподатковується	До 20% витрат
2. Пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють інноваційну діяльність	До 20% приросту витрат на інноваційну діяльність порівняно із середньорічним рівнем цих витрат за попередні три роки. До 20% витрат компаній на програми фундаментальних наукових досліджень, що виконуються університетами за контрактами з ними
3. Відсутність оподаткування на оренду для венчурних фірм	
4. Пільговий режим амортизаційних відрахувань	Термін служби обладнання до 3-х років, а для інших фондів — до 5 років
5. Відсутність оподаткування на юридичну форму ризикового капіталу	
6. Інвестиційний податковий кредит	Зменшення податку на прибуток в розмірі від 6 до 10% загальної вартості інвестицій
7. Зменшення податку на прибуток для організацій з цінними паперами венчурних структур	60% доходу не оподатковується взагалі, а 40% оподатковується звичайними податками

Велика Британія

Вид пільги	Розміри
1. Зменшення податку на прибуток для венчурних фірм	Звичайний податок на прибуток 35%, для венчурних фірм — 25%
2. Система страхування коштів, які надаються венчурним фірмам	Державна гарантія повернення 70% середньострокових позик, що надаються на 2 - 7 років
3. Списання витрат на інноваційну діяльність на собівартість продукції (послуг)	У будь-якій сумі
4. Субсидії на здійснення досліджень із розроблення нових видів продукції чи технологій	75% витрат фірм, на яких зайнято до 50 працівників (але не більше ніж 50 тис. фунтів стерлінгів)
5. Відшкодування витрат на нововведення згідно з державними програмами субсидіювання малих інноваційних фірм	До 50%

Німеччина

Вид пільги	Розміри
1. Дотації на підвищення кваліфікації науково-дослідного персоналу (не більше, ніж 5 співробітників від кожної фірми), а саме: на стажування у вищих навчальних закладах, наукових інститутах, інших державних чи приватних установах	На термін до 3 років
2. Цільові безоплатні субсидії підприємствам, що освоюють нову технологію	Не більше, як 54 тис. марок для придбання і монтажу нового технологічного обладнання. До 900 тис. марок для впровадження удосконалень на термін до 3 років
3. Оплата витрат на технічну експертизу проектів, оцінку можливостей патентування результатів інноваційної діяльності	До 80% витрат на інженерні та інші консультації
4. Пільгові кредити фірмам, річний продаж яких не перевищує 300 млн. марок, що вкладають кошти в модернізацію підприємства, освоєння випуску нових товарів, а також у заходи щодо раціонального використання енергії	До 50% коштів, які вкладає власник фірми

Італія

Вид пільги	Розміри
1. Пільгові кредити на технологічні нововведення (50% суми кредиту видається протягом реалізації програми модернізації і до 30% на її завершальній стадії)	До 80% вартості проекту на термін 15 років
2. Субсидії малим і середнім підприємствам видобувної та обробної промисловості на купівлю та лізинг ЕОМ	25% (32% для південних районів країни) від вартості ЕОМ
3. Зменшення прибуткового податку	До 50% витрат на науково-дослідну діяльність протягом року; до 100% витрат на науково-дослідну діяльність, якщо результати досліджень не можуть бути застосовані на практиці протягом року
4. Прискорена амортизація під час технічного переоснащення	45% вартості основних фондів (по 15% на рік), протягом 3 років з моменту придбання устаткування (понад звичайні норми амортизаційних відрахувань)
5. Податкові пільги у разі купівлі передової технології	До 25% від суми інвестицій для підприємств із чисельністю працівників до 100 осіб

4. Інноваційна політика ЄС

Спільна інноваційна політика ЄС почала формуватись з середини 1980-років, коли був прийнятий Єдиний Європейський Акт, який передбачав спеціальні заходи по розвитку досліджень і технологічних розробок з метою підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку промисловості Європейських Спільнот в цілому. Адже основним завданням Засновницьких договорів ЄС ставилося – забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн Союз.

У 1993 році Комісія ЄС опублікувала повідомлення «Взаємодія політик науково-технічного та соціально-економічного розвитку», а за кілька років видала «Зелену книгу про інновації» (1995) та «План дій у сфері інновацій» (1996).

Курс на створення конкурентної інноваційної економіки стартував на Лісабонському саміті ЄС 2000 року, де було прийнято Лісабонську стратегію розвитку ЄС на 10 років. 2002 року Рада ЄС затвердила низку конкретних завдань у галузі інноваційного розвитку. Серед них було: збільшення частки витрат ВВП на науково-дослідні роботи з 1,9 до 3 % ВВП; максимальне залучення приватного сектору до фінансування науково-дослідних проєктів, створення Єдиного інноваційного простору; подальша вертикальна і горизонтальна координація інноваційної політики. 2007 року Європейський Союз схвалив Сьому рамкову програму з наукових досліджень і розвитку технологій, розраховану на 5 років. 2008 року було створено Інститут інновацій та технологій ЄС, а 2009 рік оголошено роком творчості та інновацій.

Нова стратегія розвитку ЄС була прийнята 2010 року, вона насамперед спрямована на подолання наслідків світової економічної кризи, а також на створення умов для забезпечення раціонального, стійкого та інклюзивного зростання. В цій стратегії було визначено п'ять *ключових завдань ЄС до 2020 року*, які поширюються на: зайнятість, наукові дослідження і розробки; клімат/енергетику; освіту; соціальну інтеграцію та зниження рівня бідності. Для підтримки та втілення завдань стратегії запроваджено 7 ініціатив в таких сферах, як: інновації, цифрова економіка, зайнятість, молодь, промислова політика, бідність та ефективність використання ресурсів. **Сучасна Інноваційна стратегія ЄС покликана розв'язати наступні проблеми: створення робочих місць; підвищення розвитку економіки; підвищення міжнародної конкурентоспроможності компаній; старіння населення; забезпечення продовольчими та енергетичними ресурсами; глобального потепління; поширення розумних і зелених технологій.** При цьому, **інноваціями вважають новостворені або значно поліпшені існуючі продукти, процеси, маркетинг, організації, які привносять зміни в функціонування ринку, уряду або суспільства.**

Дослідження Комісії ЄС показують, що *головним чинником економічного зростання в ЄС є інновації*, тому відповідно до стратегії розвитку ЄС 2020 було передбачено створення **Інноваційного Союзу**. Його завданням стало впровадження інновацій, які б забезпечили розумне, стійке і всеосяжне зростання ЄС, шляхом розробки широкого збалансованого підходу до інновації. Завданнями Інноваційного Союзу також є: підвищення якості європейської науки до рівня світового класу, революційні зміни у співпраці державного і приватного сектора, зокрема шляхом впровадження інноваційного партнерства, усунення недоліків у створенні спільного ринку професійних навиків, патентів, венчурного капіталу, інноваційних закупівель і стандартів, спрямованих на сприяння впровадженню ідей та реалізації їх на ринку. Ініціатива включає в себе більше 30 пунктів дій, серед яких основним вважають впровадження інноваційного партнерства між державним та приватним секторами, а також розробка нових способів взаємодії країн ЄС.

За прогнозами глобальний економічний рейтинг Європи стрімко зміниться: до 2050 року частка Європи у світовому ВВП знизиться до половини сучасних 29-ти %. Досі ЄС вдається утримати позиції на 20% і в цьому відношенні його продуктивність краща порівняно з іншими світовими лідерами. Проте такі країни як Китай, Індія і Бразилія почали наздоганяти ЄС шляхом поліпшення своїх економічних показників впродовж останніх п'яти років. В той же час, загальновизнано, що *інвестиції в наукові дослідження та інновації приводять до довгострокового зростання, більше того країни, які інвестують в інновації та дослідження відновлюються після світової економічної кризи значно швидше*. Це показано на графіку 2.

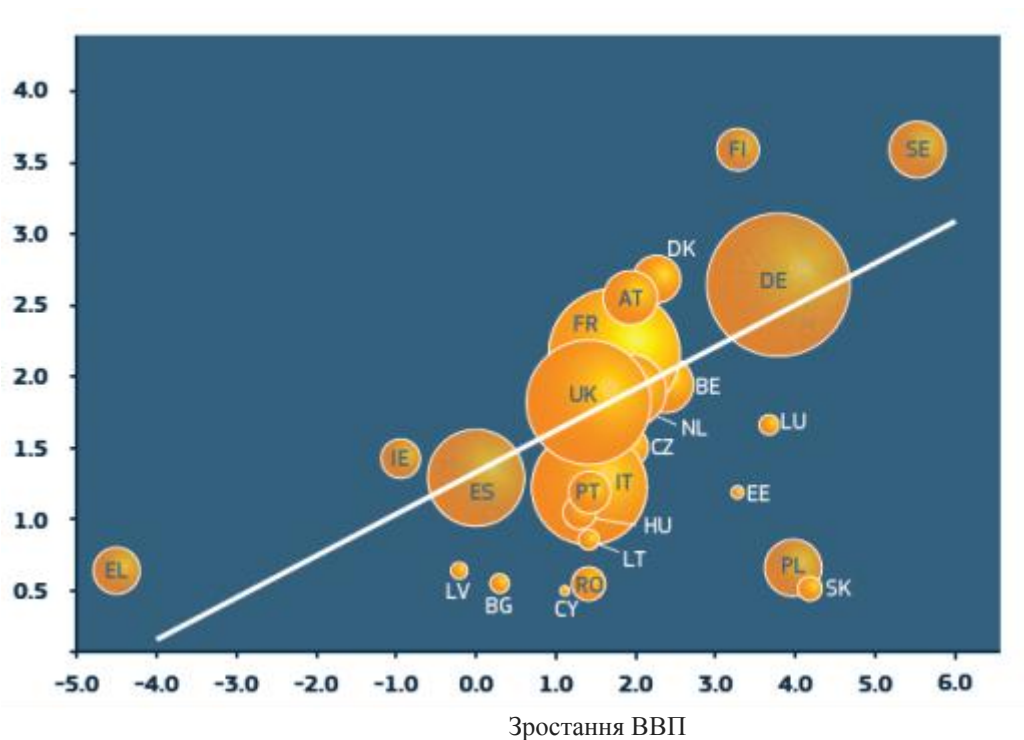
Проблемами впровадження інновацій в ЄС називають: відсутність спільного ринку інновацій, неналежна територіальна та соціальна згуртованість Європи, роз'єднаність ресурсів для дослідження та інновацій, недоліки в галузі освіти та інноваційних систем, недостатня доступність фінансів, дороге патентування, застарілі правила і процедури, повільне нормотворення, відмова від використання стратегічних державних закупівель, розрізнення зусиль між країнами-членами та регіонами.

Інституційна система, яка покликана втілити створення Інноваційного Союзу та забезпечити досягнення його завдань, складається з:

- *Глав держав ЄС*, які просувають на національному рівні впровадження Інноваційного Союзу.

Графік 2

Рівень вкладень
в інновації

- *Європарламент*, який має здійснювати політичний контроль над формуванням Інноваційного Союзу.

- *Комісія ЄС* – має розробляти ініціативи, викладені в програмі створення Інноваційного Союзу, надавати допомогу державам ЄС у проведенні системних реформ, сприяти обміну передовим досвідом та здійснювати моніторинг прогресу. За підсумками своєї роботи Комісія ЄС публікує Щорічну публічну доповідь про Інноваційний Союз. В структурі Комісії створено Генеральний Директорат з наукових досліджень та інновацій, який визначає і реалізує європейську політику досліджень та інновацій з метою досягнення цілей стратегії Європа 2020. Його основними завданнями є: аналіз національних політик досліджень та інновацій, оцінка їх сильних і слабких сторін, розробка конкретних рекомендацій для країн ЄС, в разі потреби. Він контролює і сприяє реалізації флагманської ініціативи – Інноваційний Союз – і формуванню європейського дослідницького простору. Він надає фінансування найкращим дослідженням та інноваціям через Рамкові програми шляхом прийняття стратегічного підходу програмування.

- *Громадянське суспільство*, стейкхолдери, які можуть долучатися до діяльності Інноваційного Союзу за власним бажанням.

На уряди держав ЄС покладаються обов'язки: розвивати або принаймні підтримувати за рахунок державних коштів освітню галузь, дослідження та інновації; розробити та запровадити національні стратегії для навчання та залучення талантів; впроваджувати використання структурних фондів для підтримки наукових досліджень та інноваційної діяльності; переглянути національні системи досліджень та інновацій з метою проведення

критичних реформ; розвивати загальні підходи до науково-освітньої співпраці з третіми країнами.

З метою спрощення впровадження інновацій, сприяння поширенню інформації про наявні інноваційні продукти, налагодження співпраці між дослідними центрами, налагодження контактів між науковцями та підприємцями ЄС створив низку тематичних *електронних сайтів*, запустив інформаційний *ролик* на www.YouTube.com/innovationunion, видає тематичний *журнал*.

Для реалізації ініціативи Інноваційний Союз затверджено фінансовий інструмент «Горизонт 2020» (*Horizon 2020*). Він розглядається як засіб забезпечення економічного зростання та створення робочих місць. «Горизонт 2020» відкритий для всіх, він має просту і зрозумілу структуру для того, щоб можна було легко знаходити необхідну інформацію: інновацію, розробників та ін. В межах «Горизонт 2020» виділено 8 млрд євро на фінансування інновацій та досліджень впродовж 2013-2020 років.

5. Співпраця України та ЄС у сфері інновацій і науки відповідно до Угоди про асоціацію

Співпраця у сфері інновацій і науки передбачена, практично, в усіх частинах розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» та в деяких розділу IV «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею».

Основні засади і цілі співпраці у сфері науки та інновацій регулює Глава 9 Розділу V. Тут зазначається, що Україна та ЄС розвивають і посилюють наукове та технологічне співробітництво з метою наукового розвитку як такого і зміцнення свого наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів. Вони докладають зусиль для досягнення прогресу в набутті наукових та технологічних знань, важливих для забезпечення сталого економічного розвитку, шляхом розвитку дослідних потужностей та людського потенціалу.

Накопичення та обмін науковою інформацією сприяють підвищенню конкурентоспроможності України та країн ЄС шляхом розширення можливостей їх економіки щодо набуття та використання знань для комерціалізації нових продуктів та послуг.

Співробітництво спрямовується на сприяння залученню України до **Європейського дослідницького простору**, зокрема шляхом реформування та реорганізації системи управління науковою сферою та дослідних установ з метою сприяння розвитку конкурентоспроможної економіки та суспільства, яке базується на знаннях. Співробітництво забезпечується **шляхом**: обміну інформацією; участі у програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»; спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності; спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау; навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів; організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку; вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень; активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва, зокрема в Чорноморському контексті та в рамках багатосторонніх організацій, зокрема ЮНЕСКО, ОЕСР та Великої Вісімки (G8), та ін.

Більш детально співпраця у сфері науки та інновацій регулюється в окремих положеннях Угоди про асоціацію **галузевого характеру**. Так, співробітництво у сфері *енергетики, включаючи ядерну енергетику* передбачає: по-перше, науково-технічне співробітництво та обмін інформацією з метою розвитку та удосконалення технологій у сфері виробництва енергії, її транспортування, постачання та кінцевого споживання,

особливу увагу приділяючи енергозберігаючим і екологічно безпечним технологіям, відповідно до встановлених принципів, визначених, зокрема, в Угоді про співробітництво у сфері науки та технологій між Україною та Європейським Співтовариством; по-друге, сприяння цивільним науковим дослідженням у галузі ядерної безпеки, в тому числі спільним дослідженням і розробкам, навчанню та мобільності вчених; по-третє, науково-технічне співробітництво та обмін інформацією для розвитку і удосконалення технологій в галузі транспорту, наприклад інтелектуальних транспортних систем.

Глава 8, виписує особливості співпраці у сфері науки та інновацій в *космічній* галузі за такими напрямками: глобальні навігаційні супутникові системи; спостереження Землі та глобальний моніторинг; космічна наука та дослідження; прикладні космічні технології, зокрема пускові технології та технології ракетних двигунів. Україна та ЄС заохочують та сприяють обміну досвідом щодо політики у галузі космосу, адміністрації та правових аспектів, а також щодо промислової реструктуризації та комерціалізації космічних технологій. Більше того, співпраця включає участь українських підприємств та організацій у відповідних космічних та транспортних напрямках в «Горизонт 2020». Україна та ЄС мають вживати заходів для заохочення та підтримки обміну науковцями та створення відповідних мереж.

Обмін досвідом, передовим досвідом, інформацією, найкращими практиками, проведення спільних досліджень та передачу «ноу-хау» заплановано також в наступних галузях: *промисловість та підприємництво, туризм, сільське господарство та розвиток сільських територій, рибальство та морська політика, інформаційне суспільство*. При чому остання передбачає участь України в Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». В галузі інтелектуальної власності ставиться завдання спростити створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території України та ЄС.

Цікавою, в контексті інноваційної співпраці України та ЄС є стаття 229, відповідно до якої сторони зобов'язалися поважати, зберігати та підтримувати знання, інновації та практичні надбання корінних та місцевих громад, які втілюють традиційні стилі життя, що відповідають збереженню та тривалому використанню біологічного різноманіття та сприяють їх широкому застосуванню із залученням та погодженням власників таких знань, інновацій і практик, та заохочувати справедливий розподіл переваг, що виникають у результаті використання таких знань, інновацій та практик. Тут ми бачимо, наскільки широким є трактування поняття інновації в ЄС, і цей досвід отримує Україна.

6. Проблеми на шляху інноваційного розвитку, їх причини та способи подолання.

Вичерпання чинників екстенсивного економічного розвитку обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Відтак запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність, альтернативою якій є занепад національної економіки, втрата економічного, а, можливо, й національного суверенітету. Отже, зайвим є переконування громадськості та фахівців у необхідності радикальної активізації інноваційної діяльності в Україні, яке має надати суспільно-економічному розвитку інноваційного характеру. Нині йдеться вже не про доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, а про концептуальні основи, критерії, інструменти й механізми економічної політики, яка в рамках нинішніх фінансових, структурних та інституційних обмежень була б спроможною забезпечити зростання інвестицій у технологічні зміни та належну мотивацію інноваційного підприємництва. На жаль, поки що основна маса фахових дискусій

зосереджена навколо нагальних, проте тактичних проблем бюджетного розподілу, реформування податкової системи, монетарної політики тощо. Власне інноваційна складова розвитку залишається переважно поза увагою фахового наукового аналізу. Тому реальною залишається загроза перетворення поняття «перехід до інноваційної моделі розвитку» на формальне гасло, відірване від перебігу реального економічного життя країни.

Коли ми говоримо про позитивні тенденції щодо рівня ВВП в Україні, ми забуваємо звернути увагу на його структуру, не усвідомлюючи, що саме остання визначає реальний «розвиток» і «покращення життя населення». А чи можливо шляхом впливу розвитку інноваційних процесів якимось чином якісно і ефективно змінити структуру ВВП і яку роль при цьому повинні відігравати саме державні законодавчі та виконавчі органи влади? Хто повинен бути, у першу чергу, зацікавлений у розвитку та забезпеченні інноваційних процесів? Чи можливо взагалі в Україні при постійному порушенні балансу влади на рівні міністерств та між міністерствами зорганізувати, створити та впровадити систему організаційно-економічного та інформаційного забезпечення інноваційних процесів? Ці та ще багато інших роздумів та питань можна сформулювати у результаті аналізу тенденцій інноваційного розвитку України.

Головна особливість системи економічного стимулювання інноваційної економіки полягає в її складності та динамічності, що потребує втілення багаторівневої концепції формування. До суперечностей, що стосуються економічного стимулювання становлення та розвитку економіки, слід віднести такі:

1. Неефективність механізмів державного регулювання, що виявилось у втраті монополії держави на окремі ланки функціонування системи інноваційної економіки, зокрема освіту й науку, і як наслідок — у деструкції їх стабільності, руйнуванні єдності процесу переходу до інноваційної економіки, зниженні наукомісткості ВВП. Йдеться, зокрема, про:

- недосконалу комерціалізацію зазначених галузей;
- нерівноправність громадян щодо здобуття освіти;
- брак гарантії стосовно її якості, асиметрію в структурі підготовки фахівців відповідно до потреб економіки знань;
- зниження ефективності відтворення кадрів;
- поглиблення професійних та інституційних розривів між окремими ланками системи економіки знань.

2. Низька результативність взаємозв'язку державного управління з механізмами самоорганізації — здатності до саморозвитку, що призводить до неефективного використання зовнішніх та внутрішніх джерел розвитку. Це виявляється у:

- повільному становленні інноваційної економіки;
- неоптимальних темпах розвитку недержавної інфраструктури та змішаних організаційних форм;
- недостатньому рівні диверсифікації джерел фінансування;
- браку відкритих, демократичних моделей управління.

3. Неефективність бюджетно-податкової політики, а саме:

- відсутність функціонально-структурної спадковості щодо державних видатків, послідовності через порушення законодавчо встановлених обсягів державної підтримки;
- накладення мораторію на механізми, що забезпечують втілення основ стимулювання освіти і науки, які визначають інтелектуальний рівень нації;
- брак раціонального співвідношення у фінансуванні окремих елементів складових інноваційної економіки, зокрема через необґрунтований їх перерозподіл у межах загальних і недостатніх обсягів фінансування;
- обмежене використання прямих і непрямих форм підтримки і стимулів;
- брак належного контролю за цільовим та ефективним використанням ресурсів.

Становлення інноваційної економіки в Україні відбувається за наявності сформованої суперечності між об'єктивними закономірностями суспільного розвитку (стосовно потреби в інтелектуалізації суспільства) й умовами її розвитку та реалізації. Це відповідно зумовлює ідеологію формування системи економічного стимулювання, складові цієї системи та взаємозв'язки між ними.

Чи може інноваційна модернізація в принципі обійтися без соціальної мобілізації? Питання важливе й дискусійне. Принаймні, мобілізаційний ривок, що супроводжується недоспоживанням населення, — це традиційне для радянського та пострадянського простору явище. Він вимагає надзусиль суспільства заради деякої абстрактної, або утилітарної мети: держава в ім'я «світлого майбутнього» пропонує народові покірливо терпіти труднощі — тут і зараз. Мобілізація завжди має істотні вади: вона викачує із суспільства життєву енергію, що, врешті-решт, завжди закінчується стагнацією. Тому за інноваційної модернізації значні мобілізаційні ривки небажані. Авторитарна модернізація з її диктатом держави та примусовою мобілізацією близька до «революції зверху»; інноваційна модернізація за своєю типологією ближче до прискореного еволюційного шляху розвитку. Наразі про мобілізацію доречно говорити по відношенню до державної бюрократії й креативного класу — як головних потенційних «виконробів» модернізації. Але народ, неактивна більшість, і так живе в цілому на межі можливостей — закликати його до самообмежень, зниження споживання, терпіння й концентрації зусиль в ім'я «модернізаційного раю» в нинішніх умовах, по-перше, аморально й, по-друге, безглуздо.

У постіндустріальному світі людина виходить на певний рівень індивідуальної самодостатності: вона може бути мобільною, не зв'язаною жорсткими узами й вертикальними ієрархічними зв'язками з тими чи іншими державними чи недержавними структурами. За бажання вона здатна стати сама собі господарем — соціальна й географічна мобільність перетворюється на одну з найважливіших парадигм сучасності. **Тому для ефективного управління владі необхідно не зменшувати соціальну суб'єктність громадянина, як це найчастіше буває на пострадянському просторі, а створювати умови, в яких може досягатися мультиплікаційний соціальний ефект.**

У сучасних умовах зазнає змін і образ ефективної держави. У суспільній свідомості вона перетворюється на державу нового типу — соціального партнера. Головна мета такої держави — крім охоронних функцій — модернізаційна: соціальний розвиток, синергія, взаємне посилення й солідаризування державних інтересів із суспільними. Визнаючи за суспільством і громадянами суб'єктність, держава вимушена укласти з ними новий суспільний договір — про розмежування інтересів і сфер компетенції, а сама стати ефективним інноватором — не лише замовником, а й гарантом інноваційної соціальної модернізації, — арбітром, який стежить за дотриманням правил. Держава має управляти не економікою, а економічним розвитком, не суспільством, а соціальним розвитком. Тобто вона має створювати умови й мотивації для самостійного господарювання та прийняття бізнес-суб'єктами самостійних рішень. Така держава-партнер найбільшою мірою відповідає сьогоднішнім викликам глобального світу й дуже добре вписується у формат української політичної культури. Проте в реальних політичних умовах поки залишається недосяжним ідеалом.

Будь-які масштабні соціальні перетворення вимагають артикульованих цілей розвитку, розрахованого в часі проекту реформ і їхнього суб'єкта, — мотивованої амбітної соціальної групи, класу, етносу або іншого співтовариства. При цьому суб'єкт реформ мусить володіти відповідним світоглядом, волею, економічною та політичною зацікавленістю, а також спиратися на достатні ресурси й можливості.

При переході до тренду «суспільства знань», «економіки знань», «інформаційної цивілізації», «інноваційної модернізації» таким соціальним суб'єктом може стати креативний (креативно-модернізаційний) клас (у широкому розумінні терміну) — як основний генератор інновацій, як суб'єкт відтворення людського й символічного капіталів, як тримач або розпорядник культурного й інформаційного ресурсів, як соціальна група, від

якої залежить глобальна конкурентоспроможність держави. У сучасній Україні до кола людей, які становлять креативний клас, можна зарахувати всіх, хто в межах своєї професійної або соціальної діяльності є інноватором, генератором розвитку, творцем «точок зростання». У соціальному плані це, перш за все, представники галузевої та фундаментальної науки, розробники та реалізатори високих технологій, інженери ВПК, представники деяких сегментів бізнесу (частіше середнього, створеного з нуля, а також венчурного), активна частина міської інтелігенції, що працює у сфері формування духовної та інформаційної реальності. Сюди ж слід зарахувати й представників «рутинних» професій, схильних до інновацій і удосконалень у межах своєї професійної діяльності. Серед них особливе місце належить бюрократам-інноваторам. Креативний клас значною мірою складається саме з «інтелігентів» та «інтелектуалів», але він не тотожний ні інтелігентському співтовариству в його українському або російському розумінні, ні співтовариству інтелектуалів у західному розумінні.

Креативний клас — це досить слабо диференційоване співтовариство, його важко визначити за якимись жорсткими формальними критеріями, його також неможливо створити «зверху» — адміністративним шляхом. Приналежність до цього класу не зумовлюється ні соціальним статусом, ні рівнем доходів і споживання, ні навіть освітою. Проте його можна описати як соціо-психотип. Найчастіше це люди з внутрішнім «стрижнем», розвиненим вольовим началом, активною життєвою позицією, інноваційним світоглядом, відчуттям власної гідності. Але активність та підприємливість не є визначальною ознакою (скажімо, торговці на ринку — люди здебільшого теж вельми заповзятливі й енергійні). Представники креативного класу нагадують «підприємців» у економічній теорії Йозефа Шумпетера, котрі володіють «підприємницькою здатністю»: вони орієнтовані не на лінійне економічне зростання, а на інновації та економічний розвиток.

Нерідко представників креативного класу визначають як «модернізаційний клас», «інноваційний клас», «покоління модернізації», «інтелектуальний клас» тощо. Але визначення «креативний клас», на нашу думку, найточніше вказує на інтегруючі ознаки його представників — креативно-творчу діяльність і креативно-творче ставлення до життя.

За обсягом контрольованих ресурсів і рівнем впливу на ухвалення політичних та економічних рішень креативний клас, на перший погляд, слабкіший за жорстко інтегровану й мобілізовану корпорацію «силовиків» або олігархів, не кажучи вже про адміністративно-бюрократичну еліту. Проте, по-перше, це досить масовий клас — його ядро й напівпериферію можна оцінити в 10—20% від усього населення. Звісно, його продуктивне існування можливе лише за наявності вільного соціального простору. У ситуації, де немає свободи — свободи політичної, свободи творчої, свободи духовної, свободи самовираження, де економічна свобода обмежена корупцією, — креативний клас маргіналізується, його сукупний потенціал знижується, починається «відплив інтелекту» — втеча освічених людей із країни або «внутрішня еміграція».

В умовах постіндустріального розвитку саме національний креативний клас є основним генератором і джерелом інновацій, саме він створює символічний капітал нації. У ситуації, де він пригнічений, розсіяний, маргіналізований, інновації доводиться експортувати ззовні, що характерно для **наздоганяючих модернізацій**.

Висновки і пропозиції

Сучасна європейська, та й взагалі, Західна традиція покладає в основу своїх цінностей, поряд з правами людини, свободами, які їй гарантуються та забезпечуються, якістю її життя, також такі невід'ємні чинники свободи та добробуту, як креативність, винахідливість та інновативність.

Одне з найрозповсюдженіших у науковій літературі, найстисліших та, одночасно, найзмістовніших визначень інновації, на наш погляд, є таке: «Інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні» Отже, інновація – це не будь-що, чого досі не існувало, а тепер з'явилося. Це не лише результат наукових досліджень, так само, як і не лише продукт, який досі не отримували чи який досі не споживали. Це поєднання двох сторін людської діяльності – наукової та виробничої. При цьому поняття «науково-технічна діяльність» має тлумачитися не вузько – як результат розвитку технічних наук чи промислового виробництва. Поняття «науково-технічна діяльність» тут пов'язане з усім процесом відтворення людиною свого середовища існування, рівно як і самої себе. Відповідно, й інновації бувають різних типів. У загальній теорії інновацій на основі їх предметного змісту прийнято розрізняти техніко-технологічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські та інновації комплексного характеру.

Інноваційна діяльність є складним процесом трансформації новоотриманих ідей та знань в об'єкт економічних відносин. Зрозуміло, що такий процес становить складну багаторівневу систему економічних відносин щодо «уречевлення» знань, якій властиві специфічні взаємозв'язки та закономірності. З огляду на значну, часом визначальну роль, яку інноваційні процеси відіграють в сучасній економіці, визначення та врахування цих особливостей є неодмінною умовою забезпечення ефективності економічної стратегії держави.

Стратегічний суспільний ефект інновацій полягає в тому, що вони:

- здійснюють прискорення зростання продуктивності факторів виробництва, що важливо за умов дефіцитності принаймні одного з них;
- забезпечують прискорення зростання обсягів виробництва;
- прискорюють структурні зрушення, сприяють перерозподілу ресурсів на перспективні напрями суспільно-економічного розвитку;
- поліпшують статус країни в глобальній економіці та національну конкурентоспроможність.

Інновація має технологічний і управлінський аспекти. Зокрема, інновація визначається як цілеспрямоване і кероване внесення змін у практику шляхом створення, розповсюдження і засвоєння новотворів. Відповідно, цей управлінський аспект передбачає обов'язкову залученість держави у розробку та реалізацію інноваційної політики, її активну роль у цьому процесі. Без державної підтримки новації чи нововведення, які могли б стати початком інноваційних проектів, так і залишаються окремими явищами людської винахідливості та «цікавинками нашого життя». Інновація не можлива без регуляторної, фінансової, правової та фіскальної підтримки держави.

Поняття «модернізація» є близьким до поняття «інновація», але неспівпадінь в їх змісті так багато, що не є абсурдним словосполучення «інноваційна модернізація». Отже, «модернізація» - це перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального. Переважною більшістю теоретиків модернізація розглядається як соціальний та цивілізаційний процес спрямованої трансформації суспільств, який розгортався протягом XVI-XX ст. Модерними вважаються суспільства, розвиток яких у загальних рисах спирається на науку (перш за все природознавство), техніку, індустрію і демократію. Згідно із сучасними теоріями модернізації, розвинутою може вважатися та країна, яка має значний рівень індустріалізації, стабільний економічний розвиток, віру суспільства у силу раціонального наукового знання як основу прогресу, високий рівень та

якість життя, розвинуті політичні структури, вагому частку середнього класу у структурі населення; суспільства, які не відповідають цим критеріям, належать або до «традиційних», або до «перехідних».

Багато в чому модернізація є близькою до інновації. З іншого боку, можливою є демодернізація за наявності інновацій (африканські країни, ісламські країни, Україна та Росія постперебудовчих часів та перших років незалежності, коли відбувалося повалення колоніальних чи авторитарних режимів, зорієнтованих на модерністські проекти, повернення до певних традиційних форм соціальної організації, господарювання, з одночасним залученням інновацій, що зародилися в надрах цих держав, але не мали реалізації, пригнічені існуючими до цього режимами), авторитарна модернізація (Китай, Японія, сталінський СРСР), наздогінна модернізація, (індустріальна наздоганяюча модернізація й політика «примусу до інновацій», можливе економічне зростання без розвитку) та інноваційна модернізація.

Угода про асоціацію регулює співпрацю України з ЄС та його країнами у сфері науки та інновацій, яка спрямована на обмін досвідом, інформацією, найкращими практиками, проведення спільних досліджень та передачу «ноу-хау» та ін. Така співпраця відбувається, практично в усіх галузях, вона передбачає залучення України до Європейського дослідного простору та фінансової ініціативи «Горизонт 2020». Співпраця України та ЄС у сфері науки та інновацій відбувається відповідно до основних засад сучасної інноваційної стратегії ЄС.

ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ до МОДУЛЯ

Практичне заняття №1

«Правові засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні»

Завдання для виконання:

Опис завдання:

Випишіть із Закону України «Про інноваційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266 та Податкового кодексу України від 0212.2010 р. №275-VI (зі змінами та доповненнями) усі пільги, які передбачені для інноваційної діяльності. Порівняйте обидва списки. Які проблеми із впровадженням цих пільг можуть виникнути? Як, на Вашу думку, ці проблеми можна подолати? Наведіть Ваші аргументи.

Форма звітності для виконання завдання

Пільги, передбачені у Законі України «Про інноваційну діяльність», Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст.266	Проблеми та шляхи їх подолання	Пільги, передбачені у Податковому кодексі України від 0212.2010 р. №275-VI (зі змінами та доповненнями)	Проблеми та шляхи їх подолання
<i>1.</i>			
<i>2...</i>			

Практичне заняття №2

«Проблеми впровадження інноваційної політики ЄС»

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1.	Вкажіть сучасні проблеми розвитку ЄС, на розв'язання яких спрямована Інноваційна стратегія ЄС.
2.	Назвіть основні завдання Інноваційного Союзу, створеного відповідно до Стратегії ЄС 2020.
3.	Визначте основні складові інституційної системи ЄС у сфері досліджень та інновацій. Як Ви вважаєте, чи є така система ефективною? Відповідь аргументуйте.

Форма звітності для виконання завдання

<i>Завдання</i>	<i>Відповідь</i>
Сучасні проблеми розвитку ЄС, на розв'язання яких спрямована Інноваційна стратегія ЄС.	
Основні завдання Інноваційного Союзу	
Основні складові інституційної системи ЄС у сфері досліджень та інновацій	
Аргументи щодо ефективності інституційної системи ЄС у сфері досліджень та інновацій.	

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ до МОДУЛЯ

Тест для самоконтролю

1. Матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні – це:
 - ☐ нововведення
 - ☐ новація
 - ☐ технологічна революція
 - ☐ інновація
2. Оскільки інновація – це матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні, то інновації можуть бути лише техніко-технологічні. Інших типів інновацій не може бути за визначенням.
 - ☐ ця думка хибна
 - ☐ ця думка правильна
3. Повсякденна соціальна практика відновлення, для якої характерне акцентування відмінності від попередньої традиції, причому не тільки в широкому культурному значенні, але й у методологічному, це:
 - ☐ нововведення
 - ☐ новація
 - ☐ інновація
 - ☐ наукова революція
4. Перехід якої-небудь системи з одного стану в інший зі своїм життєвим циклом, який має комплексний характер, але не пов'язаний з принциповими змінами методології та мислення, це:
 - ☐ нововведення
 - ☐ інновація
 - ☐ новація
 - ☐ наукова революція
5. Обов'язково має як технологічний, так і управлінський аспекти:
 - ☐ новація
 - ☐ нововведення
 - ☐ інновація
6. Закон України “Про інноваційну діяльність” трактує інновації як:
 - ☐ «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери»
 - ☐ «матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні»
 - ☐ «процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також у пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки»

7. Процес структурного вдосконалення національної економіки, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільного продукту, зміцнення національної конкурентоспроможності та прискорення соціального прогресу в суспільстві, це:

- ☐ інноваційний продукт
- ☐ інноваційний розвиток
- ☐ процес глобалізації

8. Перехід від традиційного аграрного суспільства до світського, міського й індустріального – це:

- ☐ інновація
- ☐ нововведення
- ☐ модернізація

9. Модернізація та інновація – це:

- ☐ два близьких, але не тотожних процеси
- ☐ два поняття для визначення одного й того ж явища

10. Індустріальне оновлення відбувалося за умов збереження політичної несвободи – це:

- ☐ авторитарна модернізація
- ☐ наздоганяюча модернізація
- ☐ інноваційна модернізація

11. Актуальним для сьогодення є поділ усіх держав на країни «першого ешелону» та «другого ешелону», який базується на:

- ☐ ідеологічних критеріях
- ☐ сировинному багатстві країни
- ☐ рівні інновативності розвитку тої чи іншої країни

12. У світовій практиці підтримки інноваційної діяльності вироблено значну кількість інструментів, за допомогою яких держава реалізує необхідні функції у цій сфері. Серед них можна виділити такі:

- ☐ пряма фінансова підтримка інноваційних процесів
- ☐ заборона державних замовлень підприємствам для гарантування компенсації витрат на фінансування інновацій
- ☐ фіскальні пільги для інноваторів
- ☐ обмеження державного лобіювання інтересів виробників інноваційної продукції на міжнародному рівні, застосування відповідного торговельного режиму та регулювання валютних курсів

13. Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інноваційну діяльність:

- ☐ як принципово відмінну від інвестиційної діяльність, пов'язану винятково з розробкою нових технологій
- ☐ як форму інвестиційної, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу

14. Акціонерні товариства, які займаються патентуванням, рекламою, маркетингом, консалтингом, лізингом, орендою в сфері науково-технічної діяльності, це:

- ☐ технопарки
- ☐ бізнес-інкубатори
- ☐ венчурні підприємства

15. Дрібні наукомісткі фірми, на яких забезпечені сприятливі умови для створення сучасних наукових продуктів, навчання кадрів, стимулювання власного бізнесу, це:

- ☐ венчурні підприємства
- ☐ технополіси
- ☐ бізнес-інкубатори

16. Якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного розвитку за рахунок можливостей регіону, це:

- ☐ технополіс
- ☐ технопарк
- ☐ венчурне підприємство

17. Малі підприємства, які забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом, спеціалізуються на розробці нових наукових ідей та їх втіленні у виробництво, це:

- ☐ бізнес-інкубатори
- ☐ венчурні підприємства
- ☐ технопарки

18. Результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки (нові конкурентноздатні товари чи послуги), що відповідає вимогам Закону України «Про інноваційну діяльність», це:

- ☐ об'єкт інноваційної діяльності
- ☐ суб'єкт інноваційної діяльності
- ☐ інноваційний продукт

19. Якщо держава не є учасником модернізаційних проектів, якщо вона — гальмо модернізації, то:

- ☐ будь-яка модернізація «знизу» буде розчавлена державним колосом, а її ініціатори — маргіналізовані
- ☐ визначальною є модернізація «знизу», активна діяльність окремих громадян у цьому напрямку

20. Авторитарна модернізація проводиться завжди «зверху», на основі соціальної мобілізації. Інноваційна модернізація в нинішніх умовах може бути успішною лише за суб'єктності й активності креативного класу, тому вона має проводитися:

- ☐ винятково «знизу»
- ☐ не «зверху» й не «знизу», а в діалозі держави й креативного класу

21. Спільна інноваційна політика ЄС почала формуватись з:

- ☐ 1970-х рр..
- ☐ 1980-х рр..
- ☐ 1990-х рр..

22. Основним завданням Засновницьких договорів ЄС визначалось:

- ☐ створення спільного інноваційного простору
- ☐ захист прав людини
- ☐ забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн ЄС

23. В якому році була прийнята сучасна стратегія розвитку ЄС?

- ☐ 2000 р.
- ☐ 2002 р.

☐ 2010 р.

24. Виберіть пункт, в якому відзначені ключові завдання сучасної стратегії розвитку ЄС?

- ☐ подолання наслідків світової економічної кризи, соціальна інтеграція та зниження рівня бідності, вирішення міграційних проблем
- ☐ створення умов для забезпечення національного стабільного зростання
- ☐ зайнятість, наукові дослідження і розробки; клімат/енергетика; освіта; соціальна інтеграцію та зниження рівня бідності

25. В яких сферах запроваджено ініціативи ЄС для підтримки та втілення завдань стратегії розвитку?

- ☐ міграція, безпека, юстиція
- ☐ інновації, цифрова економіка, зайнятість
- ☐ інтелектуальна власність, торгівля

26. Які проблеми покликана розв'язати Інноваційна стратегія ЄС?

- ☐ поширення зброї масового знищення, хімічної зброї, тероризму
- ☐ територіальної цілісності сусідніх країн, підтримки їх економічного розвитку, надання допомоги для впровадження структурних реформ
- ☐ створення робочих місць; підвищення розвитку економіки; підвищення міжнародної конкурентоспроможності компаній

27. Відповідно до інноваційної стратегії ЄС інноваціями вважають:

- ☐ новостворені або вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва або соціальної сфери
- ☐ новостворені або значно поліпшені існуючі продукти, процеси, маркетинг, організації, які привносять зміни в функціонування ринку, уряду або суспільства
- ☐ матеріалізований результат науково-технічної діяльності, побудованої на нових методологіях та новому мисленні

28. Для реалізації ініціативи Інноваційний Союз затверджено фінансовий інструмент:

- ☐ Перспективи 2020
- ☐ Союз 2020
- ☐ Горизонт 2020

29. Чи може третя країна, тобто та, що не є членом ЄС, брати участь у фінансовому інструменті «Горизонт 2020»?

- ☐ Ні
- ☐ Так
- ☐ Так, але тільки європейські країни

30. Відповідно до Глави 9 Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» між Україною і ЄС розвивається і посилюється наукове та технологічне співробітництво з метою:

- ☐ боротьби з бідністю та відсталістю економіки України
- ☐ створення спільного Дослідницького простору
- ☐ наукового розвитку і зміцнення наукового потенціалу для вирішення національних та глобальних викликів

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко М. Інноваційний шлях розвитку для України не тільки можливий, а й перспективний // Трибуна. – 2002. – № 9/10. – С. 19-21.
2. Василенко М. Менеджмент у контексті інноваційної моделі розвитку. Український Центр політичного менеджменту
<http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=13&c=>
3. Геєць В. М. Інноваційний шлях розвитку та економічне зростання // Інноваційна Україна: Науковий збірник. – 2005. – Вип. 7. – К: НТУ «КПІ». – С. 38–42.
4. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С.М.Чистов, А.Є.Никифоров та ін. – КНЕУ, 2000. – С.149 – 177.
5. Дядьківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – 4-те видання, стер. – К.: Знання, 2004. – С. 123 -138.
6. Завгородня О. О. Функціональний аспект інноваційної динаміки // Економічна теорія. – 2004. – № 4. – С. 18 – 29.
7. Інноваційна діяльність: Інформація з Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України. Офіційний веб-сайт Волинської обласної державної адміністрації.
http://www.voladm.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=280&Itemid=161
8. Лапко О.О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С. 55-58.
9. Ноговіцин О., Луговський В., Волошин Н., Шкворець Ю., Онисько Є. Інституційні засади вдосконалення державного управління інноваційними процесами та комерціалізацією інтелектуальної власності // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 10. – С. 4–10
10. Окара А.М. Нова ідея для нової України: Інноваційна модернізація на основі солідарності держави та креативного класу як єдина стратегія виживання й розвитку сучасної України // День. - №102, 15 червня 2010. <http://www.day.kiev.ua/299497>
11. Орлюк О. Проблеми участі органів державної влади в інноваційних процесах // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 11. – С. 4–6
12. Пашута, Микола. Інновації як фактор випереджального розвитку економіки // Персонал. – 2006. - № 6. – С. 16-25.
13. Перспективи інноваційного розвитку України: Зб. наук. ст. за ред. Я.А.Жаліла. - К.: Альтерпрес, 2002. (Сер. «Безпека економічних трансформацій»; Вип. 21). Електронна версія: [http:// www.niss.gov.ua/table.htm](http://www.niss.gov.ua/table.htm)
14. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2004. – С. 118 – 131

ЗМІСТ

Назва	Сторінка
Програма Модуля	3
Теоретичні та інформаційні матеріали до Модуля	7
Теоретичний матеріал до Модуля	8
Види навчальної діяльності до Модуля	31
Підсумковий контроль до Модуля	33
Список рекомендованих джерел до Модуля	37

Навчальне видання

**Навчальний посібник до модуля
«Інноваційна діяльність в Україні як фактор забезпечення
економічного розвитку та стабільності»**

Автори:

*Чулаєвська Марина Євгенівна
Баранцева Карина Костянтинівна*

Видавництво “_____”
Реквізити видання